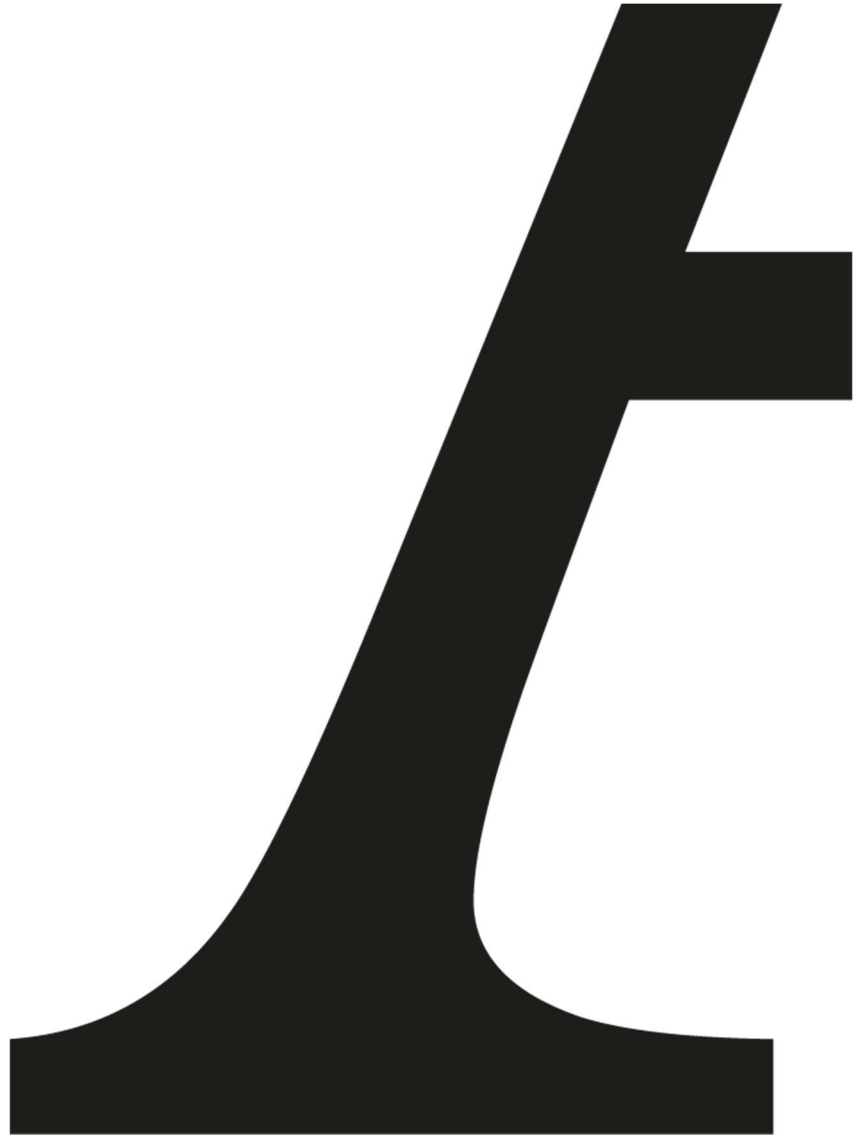




Renovering av kyrkogårdsmur Husby-Sjuhundra

PM 2019-02-04

Arkeologisk rådgivning och kontroll

Stockholms län, Uppland, Norrtälje kommun,
Husby-sjuhundra socken, Husby-Sjuhundra kyrkogård,

L2018:711 Fyndplats, L2018:733 Fyndplats

John Hamilton,
med bilagor av Magnus Källström, RAÄ och Katarina Lampel, ACTA AB

Innehåll

Bakgrund	3
Metod och genomförande	3
Förutsättningar	3
Resultat	4
Potential	4
Sammanfattning	4
Administrativa uppgifter	4

Bilaga 1. Runstensfynd från Husby-Sjuhundra kyrka 2018 av Magnus Källström, Riksantikvarieämbetet

Bilaga 2. Konserveringsrapport av Katarina Lampel, ACTA AB

Bakgrund

Rimbo pastorat har renoverat kyrkogårdsmuren inom Husby-Sjuhundra kyrkogård (fig. 1). Åtgärderna har gjorts med anledning av att delar av muren rasat och att den behöver säkras upp mot ytterligare ras. Då det finns flera runstenar och runstensfragment inom kyrkans område bedömdes sannolikheten stor att det skulle kunna finnas ytterligare stenar/fragment i muren.

Länsstyrelsen i Stockholms län har därför givit Arkeologerna/Statens historiska museer uppdraget att utföra en kontroll i samband med renoveringen kyrkogårdsmuren.

Metod och genomförande

Renoveringen utfördes på sex olika utsnitt av muren, på platser där ras inträffat eller där rasrisken bedömdes vara överhängande (fig. 2). Efter rivningen av de berörda utsnitten besiktades stenmaterialet sten för sten, innan återuppbyggnaden vidtog. Arbetet utfördes i nära samarbete mellan entreprenör och arkeolog, för att få ett smidigt flöde i de olika momenten. Renoveringarna utfördes i de flesta fall endast i den övre delen av muren, vilket medförde att volymen stenmaterial som besiktades var av mindre omfattning.

Fynden av runstensfragment meddelades omgående Riksantikvarieämbetets runstensexpert Magnus Källström, som också besökte arbetsplatsen i samband med fältarbetet den 23 oktober 2018 (se bilaga 1 och 2).

Muren innehöll på sina håll rikligt med murbruk, särskilt i den inre delen. Flera av stenarna hade hårt vidhäftat murbruk, vilket försvårade besiktningen. De gällde också de två runstensfynden, och på en av dessa även på den ristade ytan. I det fallet knackades bruk till viss del bort med mejsel i fält för att nå förvisning om att det rörde sig om en runristning. Därefter lämnades fragmentet in till konservator för att avlägsna bruket under kontrollerade former (bilaga 2. Konserveringsrapport av Katarina Lampel, ACTA AB).

Förutsättningar

Id	Fynd	Area (m ²)
400		4,0
406		2,8
412	F1, F2	4,5
422		1,2
426		1,8
430		3,2
Summa		17,5

Tabell 1. Undersökta utsnitt av bogårdsmuren.

Muren som var föremål för renovering var 175 meter lång och låg väster-norr-öster om kyrkan. Den södra muren har däremot relativt nyligen lagts om i sin helhet och är i god kondition. Murens tjocklek var 1,7–2,0 meter och höjden var cirka en meter (fig. 3). De sex

utsnitten som valdes för renovering hade en sammanlagd volym på cirka 17,5 m³ (cirka en meter djupa utsnitt).

Resultat

Vid det nordvästra hörnet av muren, (utsnitt 412) påträffades två runstensfragment (F1 och F2). Båda fragmenten består av sandsten, men av olika karaktär och tjocklek (fig. 4). De bedöms därför ha tillhört två olika runstenar (se vidare i bilaga 1). Ett av fragmenten, F1, var ställvis täckt av hårt sittande murbruk, som också täckte ristningsytan. För att få en säkrare bedömning av ristningen lämnades fragmentet in för rengöring av konservator (bilaga 2)

Fornreg	Fynd nr	Material	Sakord	Antal	Vikt	Anmärkning
L2018:733	1	Sandsten	Runsten	1	2048	Fragment. Beläggning av murbruk, avlägsnad av ACTA AB
L2018:711	2	Sandsten	Runsten	1	894	Fragment

Tabell 2. Fyndtabell.

Potential

Muren har objektivt sett behov av total omläggning, vilket säkerligen kommer att krävas inom en snar framtid för att förhindra ytterligare ras. Den nu utförda mindre arbetsinsatsen har visat att fler runstensfragment kan förväntas framkomma vid en omläggning. För att kunna fånga upp även de minsta fragmenten krävs dock en noggrann och sakkunnig besiktning av allt stenmaterial. Ny kunskap om de mindre runstensfragmenten har allmänvetenskaplig betydelse bland annat för att förstå hur runstenar behandlats inom kyrkomiljöer och för att kunna kvantifiera det ursprungliga antalet runstenar.

Sammanfattning

Rimbo pastorat har renoverat mindre delar av kyrkogårdsmuren inom Husby-Sjühundra kyrkogård. Då det finns flera runstenar och runstensfragment inom kyrkans område bedömdes sannolikheten stor att det skulle kunna finnas ytterligare stenar/fragment i muren. Länsstyrelsen i Stockholms län har därför givit Arkeologerna/Statens historiska museer uppdraget att utföra en kontroll i samband med renoveringen kyrkogårdsmuren. Kontrollen resulterade i att två tidigare okända runstensfragment påträffades och kunde dokumenteras.

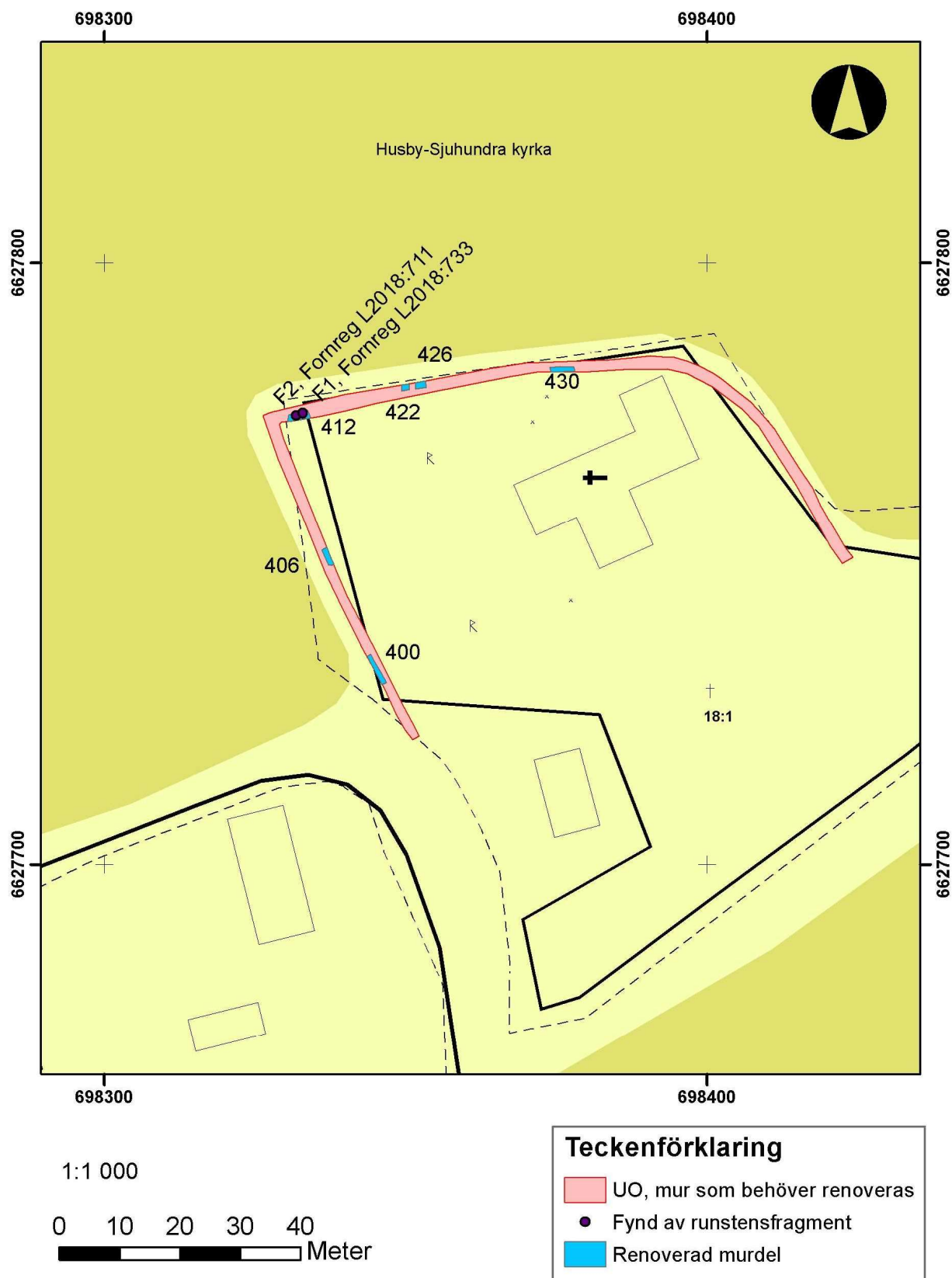
Administrativa uppgifter

SHM:s dnr: 5.1.2-2017-00986.
 Länsstyrelsens dnr: 431-41808-2017.
 SHMs projektnr: A13783.
 Intrasisprojekt: A2017_188.
 Undersökningstid: 03–23 oktober 2018.
 Projektgrupp: John Hamilton.

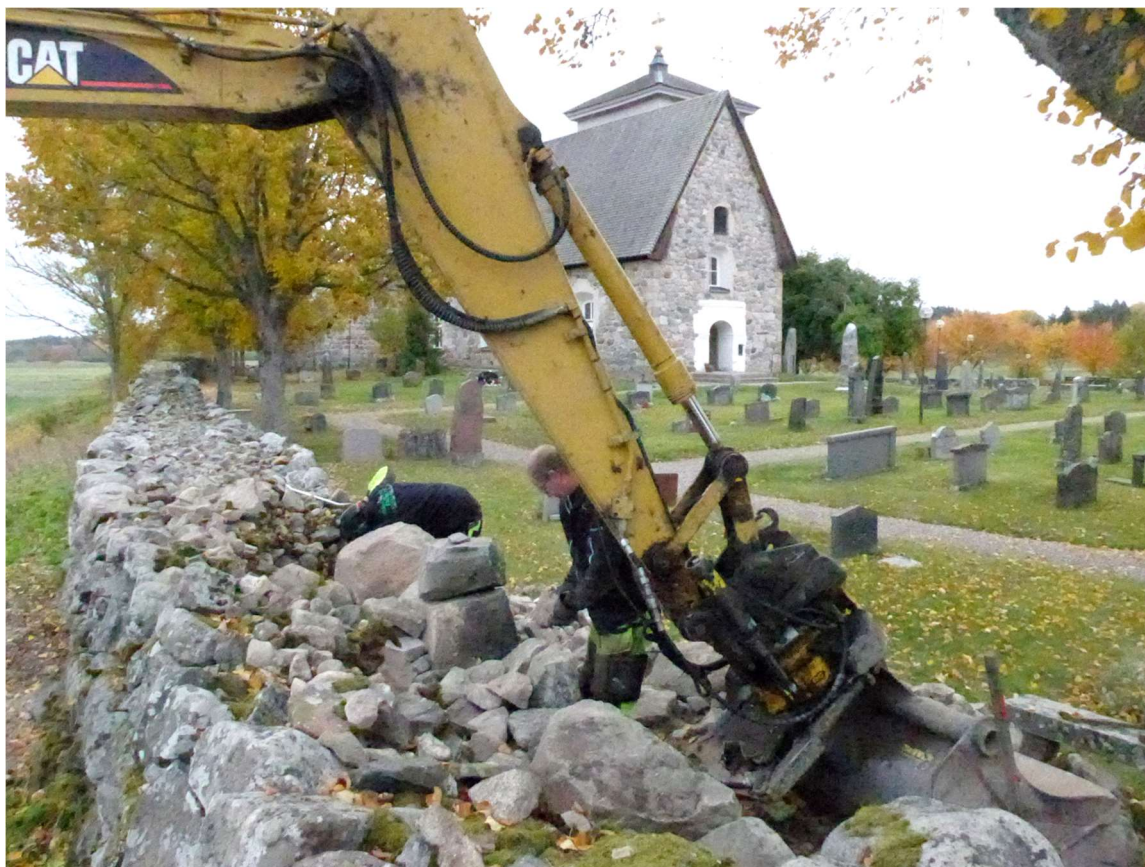
Fornreg uppdrag nr: 201900229
Mätinstrument: RTK-GPS.
Exploateringsyta: 175 löpmeter.
Undersökt yta: 17,5 kvadratmeter.
Läge: Fastighetskartan, blad 66G 2jN Finsta.
Koordinatsystem: Sweref 99 TM.
Höjdsystem: Rikets, RH 2000.



Figur 1. Läget för undersökningen markerat på utsnitt ur GSD-Terrängkartan, skala 1:50 000, och Sverigekartan. Skala 1:50 000.



Figur 2. Översiktsplan med markering av partier av kyrkogårdsmur som renoverats och där stenmaterialet genomsökts, samt markering för fynd av runstensfragment.



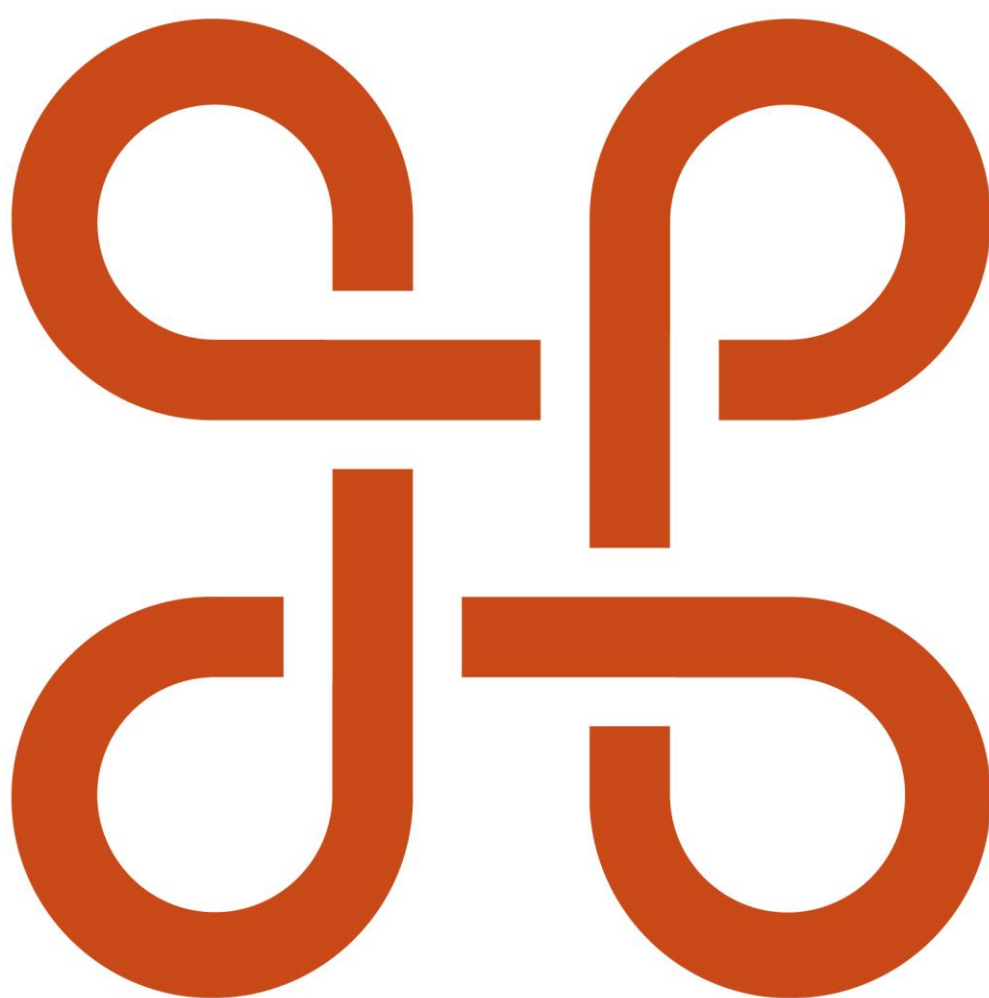
Figur 3. Pågående renoveringsarbete av kyrkogårdsmuren vid Husby Sjuhundra-kyrka. Foto från nordväst av John Hamilton.



Figur 4. Fynden av runstensfragment, F1 (L2018:733) till vänster och F2 (L2018:711) till höger. Foto: John Hamilton.

Runstensfynd från Husby-Sjuhundra kyrka 2018

Husby-Sjuhundra socken, Uppland



RIKSANTIKVARIEÄMBETET

Riksantikvarieämbetet
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2019
Runstensfynd från Husby-Sjuhundra kyrka 2018, dnr Dnr RAÄ-2019-861.
Upphovsrätt, där inget annat anges,
enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Runstensfynd från Husby-Sjuhundra kyrka 2018

Den 11 oktober 2018 meddelade John Hamilton, Arkeologerna, att han hade funnit två runstensfragment i samband med en arkeologisk övervakning av reparationen av ett stycke av bogårdsmuren vid Husby-Sjuhundra kyrka i Uppland. Båda fragmenten kommer från den norra muren nära det nordvästra hörnet.

En första preliminär granskning av båda fragmenten gjordes ute vid kyrkan den 23 oktober tillsammans med Hamilton. Jag har senare undersökt det ena fragmentet (F1) vid ytterligare två tillfällen – den 24 januari och den 15 februari 2019 – i samband med rengöringen på Acta KonserveringsCentrum i Stockholm.



Fig. 1. De två fragmenten från Husby-Sjuhundra kyrka. F1 (t.v.) är ännu inte rengjort. Foto Magnus Källström.

F1. Fragmentet (fig. 2) är 18×14 cm stort, men den bevarade delen av ristningsytan mäter endast 14×9 cm. Största tjocklek uppgår till 8 cm. Såväl ristningsytan som kanterna var vid fyndtillfället delvis täckta av bruk, vilket visar att stenen tidigare har varit inmurad någonstans. På den ristade ytan finns dels ett par 1–2 cm breda ornamentslinjer, dels intill den ena kanten en 8 cm lång ramlinje samt spår av runor. Ristningslinjerna är 6–7 mm breda. Det bruk som ursprungligen täckte ristningsytan har senare avlägsnats av konservator.

Eftersom så lite av runbandet är bevarat är det omöjligt att avgöra vilket riktning inskriften har haft, men det rimligaste är att runorna har stått med topparna ut mot kanten och den har löpt medsols (fig. 3). Av den enda bevarade runan var före rengöringen endast en centimeterlång diagonal linje synlig, vilken kunde tolkas



Fig. 2. Fragment F1 efter att bruket har avlägsnats. Runbandet med h-runan är här vänt nedåt. Foto Magnus Källström



Fig. 3. Detalj av runbandet på fragment F1 orienterat efter den sannolikaste läsriktningen. Foto Magnus Källström

som den högra bistaven till en **n**-runa. Efter rengöringen framkom även den nedre delen av huvudstaven samt i brottkanten ett centimeterlångt spår som kan ha tillhört den nedre kanten av en bistav snett nedåt vänster. Det troligaste är därför att det handlar om en **h**-runa. Mellan denna och brottkanten följer ett skiljetecken i form av en punkt. I själva brottkanten finns ett avfasat parti som möjligen skulle kunna tolkas som den ena kanten av en huvudstav, men som nog bör uppfattas som en skada. Denna avfasning fortsätter nämligen även nedanför ramlinjen.

Läsningen blir i så fall:

...**h** • ...

I ramlinjen samt i huvudstaven och bistaven till den bevarade runan finns små röda fläckar. Eftersom de flesta av dessa framkom under bruket är det möjligt att det kan handla om rester av ursprunglig bemålning. Över den längre av de två ornamentslinjerna finns också ett svart parti, men detta fortsätter ned på en av brottytorna, vilket talar för att det rör sig om senare förorening. Däremot finns på den kortare slinglinjen en mörkröd färgning, som möjligen skulle kunna härröra från en äldre bemålning. Någon analys av dessa eventuella färgspår har inte genomförts.



Fig. 4. Det tidigare funna fragmentet U Fv1979;243B tillsammans med det nyfunna fragmentet (F1) som kan ha tillhört samma sten. Foto Magnus Källström

Stenmaterialet och ristningstekniken påminner om runstensfragmentet U Fv1979;243B med inskriften **...kunuata-...** »... Gunnvats ...» (fig. 3), som vid en okänd tidpunkt har tillvaratagits i samband med gravgrävning på kyrkogården (Gustavson & Snædal Brink 1979 s. 243) och som nu förvaras i tornkammaren. Fragmenten har ingen passning, men det är fullt möjligt att de har tillhört en och samma sten (fig. 4).

F2. Fragmentet (fig. 5) består av gulröd sandsten och mäter 11 × 10,5 cm. Den ristade ytan är 10 × 10 cm stor. Tjockleken varierar mellan 4 och 4,5 cm. Även på detta fragment finns fastsittande bruk på den ena kanten. Ristningen utgörs av en 5,5 cm bred slinga ristad med 5 mm breda ristningslinjer. Inga runor finns bevarade på fragmentet.



Fig. 5. Det enbart ornerade fragmentet (F2). Foto Magnus Källström

Skillnaderna i stenmaterial, tjocklek och ristningsteknik visar att fragmenten har tillhört två olika runstenar.

Husby-Sjuhundra kyrka har sedan tidigare en stor samling av runstenar av röd sandsten (18 stycken). Bland dessa finns den bekanta U 541, som är ristad av den sent verksamme runristaren Öpir, och där inledningen av inskriften lyder: **iar likr** · **serifr** · »Här ligger Särev». Texten visar att stenen ursprungligen har varit rest i direkt anslutning till en grav, vilket är en stark indikation på att det har funnits en

kristen kyrkogård på platsen under sen vikingatid. Sannolikt tillhör många av de övriga sandstensrunstenarna vid kyrkan gravmonument av en liknande typ. Mängden runstenar tillsammans med den stora fragmenteringsgraden talar för att ytterligare fynd kan göras både i kyrkogårdsmuren och vid grävningar på kyrkogården.

Stockholm den 13 mars 2019

Magnus Källström
Docent, runolog

Referenser

Gustavson, Helmer & Snædal Brink, Thorgunn. 1979. "Runfynd 1978".
Fornvännen 74: 228–250.

U + nr = Inskrift publicerad i Wessén, Elias & Jansson, Sven B. F. 1940–58.
Upplands runinskrifter. 1–4. Sveriges runinskrifter 6–9. Stockholm, Almqvist
& Wiksell international.

U Fv1979;243B = inskrift publicerad i Gustavson & Snædal Brink 1979: 243.



2019-02-19

Uppdragsgivare;

Arkeologerna
Statens historiska museer
Instrumentvägen 19
126 53 Hägersten

Fyndort;

Husby- Sjuhundra kyrka
Uppland.

KONSERVERINGSRAPPORT

Objekt; Borttagning av murbruk från runstensfragment.

Tillståndsbeskrivning; Del av runsten av sandsten. Runstenen har varit inmurad i en byggnad och senare återfunnen i kyrkogårdsmuren vid Husby- Sjuhundra kyrka. Stenen är partiellt täckt av murbruk; dels ett tunnare vitt bruk och dels ett hårt, ljust beigefärgat. Murbruket döljer delvis de inhuggna runorna. Mått; längd; 170 mm, bredd; 140 mm, höjd; 100 mm.



Före borttagning av murbruket.

Postadress

Acta KonserveringsCentrum AB
Riddargatan 13 D
114 51 Stockholm

Besöksadress

Riddargatan 13
(Armémuseum, östra flygeln)
114 51 Stockholm

Telefon

073-360 7473

E-post

info@actakonservering.se

Hemsida

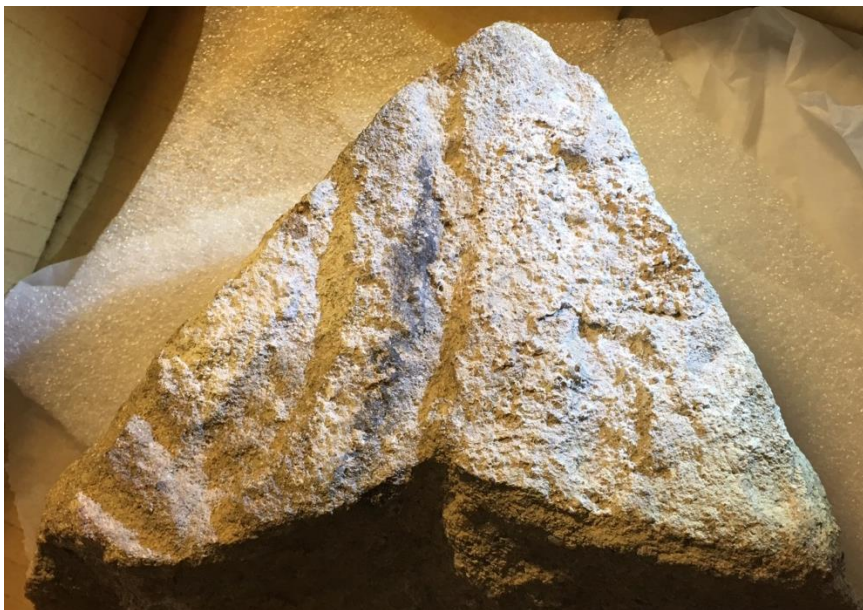
www.actakonservering.se

Bankgiro

230-7155

Organisationsnummer

556744-7395
Företaget godkänt för F-skatt
VATno SE556744739501



I släpljus syns det beigefärgade murbruket tydligt på stenen högra sida.

Åtgärd; För att tydligare kunna se runorna måste murbruket avlägsnas. Murbruket fuktades först med pensel med avjoniserat vatten, för att lättare kunna avlägsnas. Bruket togs sedan bort med skalpell. Arbetet skedde under mikroskop. Det ljusbeigea murbruket var hårt och var i färg och struktur mycket likt sandstenen. Vid stenens vänstra kant var det svårt att bedöma var stenens yta låg och om den var belagd med bruk, eller ej. Magnus Källström, runolog vid Riksantikvarieämbetet bedömde att runorna skulle kunna tydas, trots att bruket ej tagits bort fullständigt. Rester av röd/ rosa färg kunde anas i runorna på stenens vänstra sida.



Efter borttagning av murbruket.



Efter borttagning av murbruket.

Katarina Lampel
Konservator